

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΜΟΝΑΧΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Το 1957 ο Ιωάννης Μαμαλάκης έκανε λόγο για τον κώδικα με αριθμό 107 της βιβλιοθήκης του Καθολικού της Μονής Κωνσταμονίτου του Αγίου Όρους¹.

Ο κώδικας, διαστάσεων 0,30x0,24, βομβύκινος, με δερμάτινο εξώφυλλο, περιέχει στις σελίδες 169-192 το *Νέον υπόμνημα τῶν Νεοφανῶν Ἱερομαρτύρων, καὶ Ὅσιομαρτύρων, τῶν νῦν λαμπάντων Ἁγιορειτῶν Ὁσίων Πατέρων, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν θανατωθέντων* και στις σελίδες 193-216 το κείμενο με τον τίτλο *Δευτέρα ἀνάπτυξις, σύντομος καὶ καθαρὰ, ἥτις Διαλαμβάνει περὶ τῶν ὄσοι σινηγήρησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐξ ἧς αἰτίας σινέβη νὰ τιμωρηθῶσι διαφόρως, καὶ τέλος νὰ μαρτυρήσωσι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν οἱ ἄθῳοι καὶ ἀνεύθνοιο, καὶ ἄλλοι ἀδελφοὶ χριστιανοί.*

Συντάκτης των δύο κειμένων είναι ο μοναχός της Μονής Κωνσταμονίτου Δοσίθεος ο Λέσβιος, ο οποίος τα έγραψε ανάμεσα στα έτη 1830 και 1844².

Ο Μαμαλάκης έκδωσε το 1957 την «Δευτέραν ἀνάπτυξιν» με τον τίτλο «Διήγησις», γιατί στον κώδικα με αριθμό 50/160 χειρόγραφο (στις σελίδες 29-56) της Μονής Ζωγράφου του Αγίου Όρους, που είναι αντίγραφο του κώδικα της Μονής Κωνσταμονίτου, πριν από τον τίτλο που έχει ο κωνσταμονίτικος κώδικας, υπάρχει η επικεφαλίδα *Διήγησις περὶ Ἁγίου Ὁρους ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821*³.

Τη διήγηση αυτή φαίνεται να γνώριζε στις αρχές του αιώνα μας ο Αγιορείτης ιερομόναχος Γεράσιμος Σμυρνάκης⁴, ο οποίος δε χρησιμοποίησε σωστά τις πληροφορίες της και γι' αυτό επιβαλλόταν η δημοσίευσή της όπως ακριβώς την έγραψε ο Δοσίθεος⁵.

Το 1963 και πάλι ο Ιωάννης Μαμαλάκης έκδωσε από τις σελίδες 169-192 του κωνσταμονίτικου κώδικα 107 το «Νέον υπόμνημα»⁶.

Ο Μαμαλάκης, αντιγράφοντας το υπόμνημα, παρέλειψε ορισμένα ως μη αναγκαία για δημοσίευση, γιατί, κατά την τότε κρίση του, δεν παρείχαν σημαντικά στοιχεία για τον ιστορικό μελετητή. Αργότερα, όταν ο Μαμαλάκης έκρινε ότι έπρεπε να δημοσιεύσει το κείμενο του υπομνήματος, έκφρασε τη λύπη του για τις παραλείψεις κατά την αντιγραφή, αφού κατά τη νεότερη άποψή του οι παραλείψεις παρουσίαζαν τη νοοτροπία και τον τρόπο σκέψης του συγγραφέα μοναχού Δοσιθέου και έπρεπε

1. Ιωάννου Μαμαλάκη, «Διήγησις περὶ Ἁγίου Ὁρους ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821», *Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 7 (1957) 217-221.

2. Ιωάννου Μαμαλάκη, «Διήγησις», *ό.π.*, σσ. 218-221.

3. Ιωάννου Μαμαλάκη, «Διήγησις», *ό.π.*, σ. 223 υποσ. 1· στις σσ. 224-237 το κείμενο της διήγησης.

4. Γερασίμου Σμυρνάκη, *Το Ἅγιον Ὄρος*, εν Αθήναις 1903 (Καρές Αγίου Όρους 1986), σ. 175.

5. Ιωάννου Μαμαλάκη, «Διήγησις», *ό.π.*, σσ. 222-223.

6. Ιωάννου Π. Μαμαλάκη, «Δοσιθέου Κωνσταμονίτου Νέον υπόμνημα των νεοφανών ιερομαρτύρων και οσιομαρτύρων», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 46 (1963) 332-342.

οπωσδήποτε να είχαν περιληφθεί στο υπό έκδοση κείμενό του.

Στην αδυναμία του να ξαναϊδέει ο Μαμαλάκης τον κώδικα, για να συμπληρώσει τις παραλείψεις της πρώτης αντιγραφής του υπομνήματος, προχώρησε στην έκδοση του κειμένου με τις παραλείψεις, συμβουλευόντας εκείνον που θα ήθελε να μελετήσει όχι απλώς τα διαδραματισθέντα κατά το 1821-1830 στο Άγιον Όρος αλλά και το πνεύμα που επικρατούσε στο Άγιον Όρος, να προσφύγει στον κωνσταμονίτικο κώδικα και να αναγνώσει ολόκληρο το κείμενο του «Νέου υπομνήματος»⁷.

Έχοντας αυτά υπόψη ο Ιωάννης Αναστασίου, έκδωσε το 1983 από τις σελίδες 182-188 του υπομνήματος όσα αναφέρει ο μοναχός Δοσίθεος για το Γιαννιώτη Πέτρο, που έγινε μοναχός στη Μονή Κωνσταμονίου με το όνομα Παύλος και μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη⁸.

Κι εγώ αντέγραφα από τις σελίδες 176-178 και 183-184 τα αναφερόμενα στον Κωνσταμονίτη ιερομόναχο Βενέδικτο από το χωριό Έζουβα (Δάφνη) ή το Αιουθήμπεκι (Καστανοχώρι) της Επαρχίας Βισαλτίας του Νομού Σερρών, που μαρτύρησε στις 12 Ιουνίου 1821 στη Θεσσαλονίκη⁹.

Εκτός από το Γιαννιώτη Πέτρο (Παύλο) και το Σερραίο Βενέδικτο, στις σελίδες 180-188 του υπομνήματος γίνεται ευρύς λόγος για τον Κωνσταμονίτη μοναχό Συνέσιο από την Τρίγλια της Μικράς Ασίας, στη σελίδα 188 σύντομος λόγος για δύο κοσμικούς εργάτες της Μονής από τα Στάγειρα της Χαλκιδικής, που μαρτύρησαν στη Μονή Ζωγράφου (ο ένας έφερε το όνομα Σάββας, ενώ του δευτέρου το όνομα δεν αναφέρει ο Δοσίθεος), και στις σελίδες 178-180 για το μοναχό Τιμόθεο, που καταγόταν από ένα χωριό της Μητρόπολης Βεροίας.

Παραθέτουμε στη συνέχεια ολόκληρη τη διήγηση του Δοσιθέου για τον Τιμόθεο, χωρίς επεμβάσεις στο κείμενο του υπομνήματος: ... *Ἄς ἔλθωμεν τώρα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τρεῖς Γέροντας, ὅπου ἔθανατώθησαν ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Τυράννου Ὀμοποῦτ Πασᾶ. Ὁ Γεροντότερος ἀπὸ τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ὀνομάζετο Τιμόθεος· γέρον ὑπάρχων τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα χρόνους, ὅταν ἐμαρτύρησεν. Οὗτος νέος ὢν, ἦλθεν εἰς γάμου κοινωνίαν, μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀφήσας κόσμον, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, ὡς μάταια ὄλα πρόσκαιρα καὶ φθαρτά, ἦλθεν εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος, καὶ περιτριγυρίσας τὰς Σκήτας τοῦ Ὁρους, ὡς ἔθος, καὶ τὰ Κελλεῖα τῶν Καρεῶν, ἐμαθεν ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἡ ζωὴ τῶν Κοινοβιατῶν εἶναι ζωὴ Μακαριωτέρα, καὶ ἁγιωτέρα, καὶ ἡσυχος ἀπὸ τὰς λοιπὰς ζωὰς τῶν Μοναχῶν. Διότι ἡ Κοινοβιακὴ ζωὴ περιέχει τὴν ἀκτημοσύνην. Ὅθεν ἐδιάλεξε τὴν παροῦσαν Ἱερὰν Μονήν, ὡς ἡσυχαστικὴν οὖσαν καὶ σκληρὰν, ὅπου ἔλθων καὶ κουρευθεὶς, ἡσύχαξε τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τὰς τοῦ κόσμου φροντίδας καὶ περιπασμοὺς, ἐργαζόμενος τὸ μέλι τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου μὲ πόθον καὶ εὐλάβειαν.*

Ἄλλ' ὁ φθονερός διάβολος, ὅστις πάντοτε τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου φθονεὶ καὶ βασκαίνει ὁ μαρὸς, πόσα κακὰ δὲν ἐνήργησεν, καὶ τί δὲν ἔκαμεν εἰς τὸν ἐργάτην τοῦ Θεοῦ; καὶ πόσους πολέμους πάλιν δὲν ἐσήκωσεν αἰσθητοὺς καὶ νοητοὺς κατὰ τοῦ Ὁσίου; καὶ καθεκάστην ἡμέραν ἔτριζε τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίαζεν

7. Ιωάννου Π. Μαμαλάκη, «Δοσιθέου Κωνσταμονίου Νέον υπόμνημα», ὁ.π., σ. 332.

8. Ιωάν. Ε. Αναστασίου, «Ένας Γιαννιώτης Νεομάρτυρας», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 5 (1983) 19-29· στις σσ. 25-28 το κείμενο του Νέου υπομνήματος.

9. Η έκδοση του κειμένου για το Νεομάρτυρα Ιερομόναχο Βενέδικτο εντάσσεται στα πλαίσια ευρύτερης μελέτης για τους συνδεδεμένους με οποιοδήποτε τρόπο με τις Σέρρες Νεομάρτυρες της εποχής της τουρκοκρατίας.

ὁ μιαρὸς καὶ φθονερός Διάβολος, ἐπειδὴ κατὰ τῆς κεφαλῆς του ἐπολεμοῦσεν ὅτι ἡ πίστις τοῦ Ὁσίου ὁποῦ εἶχε πρὸς τὸν Ὑψιστον Θεόν, ἐνίκησε καὶ ἐγένετο φανερὴ, εἰς πιστοὺς λέγω καὶ ἀπίστους. Διότι σταθεῖς ὁ Ὁσιος γενναίως εἰς τὸ μαρτύριον ὁποῦ τοῦ ἔτυχε, χωρὶς νὰ δώσῃ αἰτίαν εἰς τοὺς ὑπεναντίους, καὶ χωρὶς νὰ πταίει εἰς τι, ἐτελείωσε τὸν ἀγῶνα τοῦ Μαρτυρίου· λοιπὸν ἔλαβε νομίμως καὶ τὸν ἄμιαράντινον στέφανον τῆς ἀθλήσεως, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα: «Ἐάν καὶ ἀλλῆ τις οὐ στεφανοῦται, ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ»¹⁰. Καὶ ἐπειδὴ ἦτον νόμιμον τὸ παρὸν Μαρτύριον τοῦ ὁσιομάρτυρος Τιμοθέου, διὰ τοῦτο ἠξιώθη καὶ τέλος μαρτυρικόν· ἐκατάγεται δὲ οὗτος ὁ Ὁσιος ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ ἁγίου Βερόροιας, ἀπέχει δὲ αὕτη ἡ Βερόροια ἀπὸ τὴν Πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης δύο ἡμερῶν διάστημα¹¹.

σελ. 180

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΣΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ*

Οι πολυαίμακτοι αγώνες και οι θυσίες των υπόδουλων Ελλήνων για την απελευθέρωσή τους κατά την Επανάσταση του '21 και τον επταετή αγώνα που ακολούθησε, είναι γεγονός πως ήταν δυσανάλογες προς το αποτέλεσμα, τη δημιουργία δηλαδή ενός περιορισμένου εδαφικά ελληνικού κράτους υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Ενώ λοιπόν το μήνυμα της Αγίας Λαύρας γρήγορα απλώθηκε σ' όλες τις περιοχές του ελληνισμού και πολλές ύψωσαν το λάβαρο της ελευθερίας, χωρίς όμως να στεφθούν παντού με επιτυχία, λίγες περιήλθαν στην ελληνική επικράτεια. Ανάμεσα σ' αυτές που έμειναν έξω από τη συνοριακή γραμμή ήταν και αυτή του Ολύμπου.

Οι Ολύμπιοι εξεγέρθηκαν το Μάρτιο του 1822 ενώνοντας τις δυνάμεις τους με τους κατοίκους της Νάουσας¹, αλλά απέτυχαν. Τα αίτια της αποτυχίας τους ήταν, κατά τον Τρικούπη², η διαίρεση και αντιζηλία των οπλαρχηγών. Κατόπιν οι Ολύμπιοι εγκαταστάθηκαν προσωρινά στην Εύβοια και μόνιμα στα νησιά των Β. Σποράδων³. Με ορμητήριο τα τελευταία νησιά οι πρόσφυγες οπλαρχηγοί με τους ανθρώπους τους, βρισκόμενοι σε μεγάλη ένδεια και απόγνωση, άρχισαν να προβαίνουν σε ληστροικές και πειρατικές επιδρομές. Οι δε κάτοικοι των νησιών αυτών αλλά και των γειτονικών παραλίων της Θεταλομαγνησίας υπέστησαν τόσα δεινά και καταπίεσεις από τους Ολύ-

10. Β' Τιμοθέου 2,5.

11. Πρβλ. Ιωάννου Π. Μαμαλάκη, «Δοσιθέου Κωνσταμονίτου Νέον υπόμνημα», ὁ.π., σ. 335.

* Το κείμενο αυτό αποτελεί εισήγησή μου στο Έκτο Συνέδριο με θέμα «Ο Όλυμπος στους αιώνες» που διοργάνωσε ο Δήμος Ελασσόνας στην Ελασσόνα από 25-27 Σεπτεμβρίου 1992.

1. *Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος, διπλωματικά, διοικητικά και ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831, εκδοθείσαι παρά Ε. Α. Βετάν... μεταφρασθείσαι εκ του γαλλικού παρά Μιχαήλ Γ. Σχινά, Αθήνησιν 1843, τ. Α', σ. 366* [στο εξής: *Επιστολαί Καποδίστρια*] και Απ. Βακαλόπουλος, *Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την επανάστασιν του 1821*, Εν Θεσσαλονίκη 1939, σ. 22.

2. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασέως*, Εν Αθήνας, εκδότης Πα-ναγιώτης Ασλάνης 1888³, τ. Α', σ. 138.

3. Για τη δράση των Ολυμπίων στις Σποράδες βλ. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 32 ἑπ., όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

μπιους, που έφθασαν στο σημείο να εύχονται τον τουρκικό ζυγό. Χρειάστηκε μάλιστα να επέμβει ο ελληνικός στόλος, για να αποτραπεί η αναρχία κατά τα γνωστά γεγονότα της Σκιαθού το φθινόπωρο του 1823. Οι πρόσφυγες Ολύμπιοι όμως συνέχισαν αργότερα την ίδια τακτική *έκτραχηλισθέντες έξ ανάγκης εις την όδόν τής απελλισίας*⁴, μέχρι την άφιξη του Καποδίστρια⁵, το 1828.

Από τις πρώτες φροντίδες του Κυβερνήτη ήταν η πάταξη της πειρατείας που λυμαινόταν το Αιγαίο⁶. Έτσι, το Φεβρουάριο του 1828, ο Μιαούλης, με διαταγή του Καποδίστρια, μετοίκησε τους Ολύμπιους στην Ελευσίνα⁷. Ο Κυβερνήτης κατανοώντας την απελπιστική κατάσταση στην οποία είχαν βρεθεί οι πρόσφυγες αυτοί —όπως άλλωστε και άλλοι συναγωνιστές τους— και επιδιώκοντας την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας σε κατάλληλες κατά το δυνατό θέσεις, τους οργάνωσε σε χιλιαρχίες στα Μέγαρα, καθώς έκανε και με άλλους πρόσφυγες⁸. Όπως δε ανέφερε ο ίδιος αργότερα στη Δ' Εθνοσυνέλευση του Άργους, εκεί έδρασαν στο εξής για την απελευθέρωση της Στερεάς Ελλάδας και έτσι αποτράπηκαν από τη ληστεία και πειρατεία⁹.

Ήταν φυσικό όμως να μη λησμονήσουν ποτέ την απελευθέρωση και της δικής τους ιδιαίτερης πατρίδας. Η εκλογή του Καποδίστρια ως Κυβερνήτη από τη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας το Μάρτιο του 1827, είχε αναπτρώσει το ηθικό και είχε δώσει ελπίδες σ' όλους τους ελληνικούς πληθυσμούς των υπόδουλων περιοχών. Το πρόσωπο του Καποδίστρια, που ως υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας είχε δώσει δύσκολες διπλωματικές μάχες για την απελευθέρωση της Ελλάδας¹⁰, πάντοτε ενέπνεε εμπιστοσύνη στους συμπατριώτες του. Όταν δε εξαιτίας των θέσεών του αυτών, οι οποίοι αντέβαιναν στα συμφέροντα του Μ. Δυνάμεων, παραιτήθηκε το 1822, για να ιδιωτεύσει στη Γενεύη, πολλοί Έλληνες κατέφυγαν σ' αυτόν, για να αποσπάσουν υπόσχεση συμπαράστασης και υποστήριξης στο δίκαιο αγώνα τους¹¹. Ο Καποδί-

4. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Γ', σ. 158.

5. Για τον Καποδίστρια βλ. Π. Πετρίδης, *Βιβλιογραφία Ιωάννη Καποδίστρια 1776-1831*, Θεσσαλονίκη 1981.

6. Για την αντιμετώπιση της πειρατείας βλ. Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας και το θαλάσσιον δικαστήριο κατά την πρώτην καποδιστριακήν περίοδον. Μέρος Α' Η δίωξις της πειρατείας*, Εν Αθήναις 1973 (διδακτορική διατριβή).

7. «Βιογραφική αφήγησις περί του Κυβερνήτου της Ελλάδος Ι. Α. Καποδίστρια» στο *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Α', σ. 92 και Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σσ. 107-109.

8. Στέφ. Παπαγεωργίου, *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια*, Αθήνα, Εστία 1984, σσ. 36-41, και ο ίδιος, «Η στρατιωτική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια» στο συλλογικό τόμο: *Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831 ο κορυφαίος Έλληνας Ευρωπαίος* (εισαγ., επιμ., σχ. Π. Πετρίδης), Αθήνα, εκδ. Γκοβόστη 1992, σσ. 312-313.

9. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Γ', σ. 158, και Βακαλόπουλος, *ό.π.* Επίσης βλ. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Β', σ. 197 (προς Δ. Υψηλάντη, 6.8.1828), σ. 264 (προς τον ίδιο, 8.10.1828) και τ. Γ', σ. 350 (προς Εϊνάρδο, 3.10.1830).

10. Παύλος Πετρίδης, «Τα πολιτικά σχέδια του Καποδίστρια για μια νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη», *Τετράδια Ευθύνης*, Ε' (1978) 171-183, Ελ. Ε. Κούγκου, *Ιωάννης Καποδίστριας. Ο άνθρωπος - ο διπλωμάτης*, Αθήνα, Εστία 1978, σ. 39 έπ., Παύλος Πετρίδης, *Η διπλωματική δράσις του Ιωάννου Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων 1814-1831*, Αθήνα, Αφοί Τολίδη 1988, και ο ίδιος, «Σκιαγραφία Ιωάννου Καποδίστρια. Α' Η ευρωπαϊκή πολιτική», στο συλλογικό τόμο της σημεΐωσης 8, σσ. 13-100.

11. Ιωάννης Καποδίστριας, «Επισκόπησις της πολιτικής μου σταδιοδρομίας από του 1798 μέχρι του 1822» στο *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, Κέρκυρα 1976, τ. Α', σσ. 79-80.

στριας ανταποκρίθηκε τότε άμεσα συμβάλλοντας αποφασιστικά στην έντονη φιλελληνική κίνηση που δημιουργήθηκε υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων¹².

Ήταν συνεπώς αναμενόμενη η αισιοδοξία που κατέλαβε το ελληνικό έθνος για την εκλογή του Κυβερνήτη, πιστεύοντας ότι όλες οι ελληνικές περιοχές θα συμπεριληφθούν στα σύνορα του νέου κράτους. Η πεποίθησή τους αυτή ενισχύθηκε και από σχετικές δηλώσεις του Καποδίστρια.

Πράγματι, τον Οκτώβριο του 1827, στο Παρίσι, στο γνωστό ερώτημα που του υποβλήθηκε από τον εκπρόσωπο του υπουργείου Εξωτερικών της Αγγλίας Willmot Hooper σχετικά με τη χωρογραφική έκταση και τα όρια της Ελλάδας, ο Καποδίστριας απάντησε μεταξύ άλλων: *Τά όρια τῆς Ἑλλάδος ἀπό τεσσάρων μὲν αἰώνων διεγράφησαν ὑπὸ δικαιοματών, τὰ ὁποῖα οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε αἱ πολύμορφοι συμφοραί, οὔτε ἡ δορικτησία, οὐδέποτε ἴσχυσαν νά παραγράψωσι, διεγράφησαν δὲ ἀπὸ τοῦ 1821 διὰ τοῦ αἵματος τοῦ χιθέντος εἰς τὰς σφαγὰς τῆς Κύπρου, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῶν Κυδωνιῶν, τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου, καὶ εἰς τὰς πολυαριθμοὺς ναυμαχίας τε καὶ πεζομαχίας ἐν αἷς ἐδοξάσθη τὸ γενναῖον τοῦτο ἔθνος*¹³.

Στις θέσεις του αυτές ο Καποδίστριας έμεινε σταθερός και συνεπής καθ' όλη τη διάρκεια της κυβερνητικής του δράσης¹⁴, η οποία σημειωτέον ήταν πολύ σύντομη. Ως ρεαλιστής διπλωμάτης όμως γνώριζε πολύ καλά τις απόψεις των Μ. Δυνάμεων, οι οποίες επιθυμούσαν στενότερα όρια για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Από την άλλη πλευρά στο κράτος αυτό, όταν ανέλαβε τη διακυβέρνησή του ο Καποδίστριας, επικρατούσε χαοτική κατάσταση λόγω των προβλημάτων που είχε συσσωρεύσει η πολυετής ένοπλη αναμέτρηση και τα οποία ήταν ολοφάνερα στις γνωστές εκθέσεις των Γραμματέων της προηγούμενης κυβέρνησης προς αυτόν. Στις διαπραγματεύσεις του λοιπόν με τις Μ. Δυνάμεις για τον καθορισμό των συνόρων, ήταν πολύ προσεκτικός και συστηματικός, ενδιαφερόμενος πάνω απ' όλα ώστε η ικανοποίηση των εδαφικών διεκδικήσεων της Ελλάδας να μην καταλήξει στην εθνική υποτέλεια. Κι αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, αν σκεφθούμε ότι οι αγωνιστές το 1825 είχαν υπογράψει τη γνωστή «πράξη υποτέλειας» προς την Αγγλία, επιζητώντας την ξενική κηδεμονία¹⁵. Η ανυποχώρητη στάση του Κυβερνήτη αιφνιδίασε τους πρεσβευτές των Τριών Δυνάμεων στη συνδιάσκεψη του Πόρου, που άρχισε το Σεπτέμβριο του 1828, με σκοπό να προετοιμάσουν τις προτάσεις τους προς τη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου συνδιαλεγόμενοι μαζί του. Εκεί ο τελευταίος σε εμπιστευτικό υπόμνημά του προς τους αντιπροσώπους των Τριών Δυνάμεων ανέπτυξε μεταξύ άλλων και τις θέσεις του για την οριοθέτηση του ελληνικού κράτους, απαντώντας στο δέκατο έκτο ζήτημα που του έθεσαν οι τρεις πρεσβευτές¹⁶, όπου μεταξύ άλλων έθεσε και το κυπριακό¹⁷ και κρητικό¹⁸ ζή-

12. Για τη φιλελληνική κίνηση ενδεικτικά βλ. Κούγκου, *ό.π.*, σ. 175 έπ.

13. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Α', σ. 190 (3.10.1827).

14. Για την εξωτερική πολιτική που άσκησε ο Καποδίστριας ως Κυβερνήτης βλ. Παύλος Πετρίδης, «Η εξωτερική πολιτική του κυβερνήτη και η συμβολή της στην κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας, 1828-1831» στο συλλογικό τόμο της σημεΐωσης 8, σσ. 215-229.

15. Πετρίδης, *ό.π.*, σ. 222.

16. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Δ', σσ. 377-381.

17. Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, «Απελευθερωτική κίνησης των Κυπρίων κατά την καποδιστριακήν περίοδον (1828)», *ΔΙΕΕΕ Κ'* (1971-1977) 1-30, Σπ. Παπαγεωργίου, *Ο Καποδίστριας και οι ρίζες του Κυπριακού*, Αθήνα 1977. Πρβλ. Πετρίδης, *ό.π.*

18. Ελ. Μπελιά, «Το Κρητικό Ζήτημα επί Καποδίστρια», *Πεπραγμένα Γ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (1975), τόμος Γ', σ. 240, Δ. Βαγιακάκος, «Κρήτες πρόσφυγες εις την Πε-

τημα.

Για τα βόρεια σύνορα υποστήριξε¹⁹ ότι έπρεπε να ακολουθηθεί η φυσική διαχώριση, δηλαδή η του όρους Ολύμπου, από την Κατούνα μέχρι τις κορυφές της Πίνδου και, επί του Ζυγού και Μετσόβου η γραμμή που ακολουθεί τον ποταμό Αλιάκιμονα μέσω Σερβίων και Γρεβενών. Το σύνορο αυτό, κατά τον Καποδίστρια, χώριζε και την αρχαία Ελλάδα από τα βορειότερα μέρη. Για να τονίσει δε τη θέση του αυτή, ανέφερε ότι η Θεσσαλία *καί κατά τόν μέσον αιώνα και εις τοίς νεωτέροις καιροίς πάντοτε διεφιλάχθη ελληνική, έν ᾧ ἡ Μακεδονία και υπό τῶν Σλάβων και υπό ἄλλων ἐθνῶν κατελήφθη*. Αιτία, βέβαια, για την έλλειψη προσμείξεων της Θεσσαλίας ήταν η γεωγραφική της θέση.

Ο Κυβερνήτης λοιπόν ενδιαφερόταν για την αμιγή πληθυσμιακή σύνθεση της Ελλάδας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι αδιαφορούσε για τους Έλληνες που θα έμεναν έξω από τα σύνορα. Γι' αυτό άλλωστε ανέφερε πιο κάτω ότι με τον προτεινόμενο διαχωρισμό —αν τελικά γινόταν αποδεκτός— θα έμεναν έξω από τα ελληνικά σύνορα τόποι που είχαν διαπρέψει *έν άγώσι και θυσιασμοίς ύπέρ τῆς κοινῆς άνεξαρτησίας, τῆς Ναούσης, λέγομεν, τῆς Κασσάνδρας, τῶν Μαδεμοχωριών, και τοῦ Ἄθωνος*. Έσπευδε δε να προσθέσει: *Οὐδ' άνάφερομεν ένταῦθα τὰς Κυδωνίας και τὰ Μοσχονήσια, τῶν ὁποίῶν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἤλθον πρόσφυγες εις τήν Ἑλλάδα*. Δεν ζητούσε όμως, κατά τη γνώμη μας, να συμπεριληφθούν αυτές οι περιοχές, για να μην ατονήσουν τα επιχειρήματά του για τις υπόλοιπες. Γνωρίζοντας άλλωστε πολύ καλά τις διαθέσεις των Δυνάμεων, που ήταν πολύ φειδωλές απέναντι στα ελληνικά δίκαια αιτήματα, πίστευε ότι η δημογραφική ομοιογένεια θα τις επηρέαζε θετικά για την ικανοποίηση των προτάσεών του. Αργότερα, σε ευθετότερο χρόνο, η ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε να διεκδικήσει και τις υπόλοιπες περιοχές.

Στο σημείο αυτό ας θυμηθούμε ότι, τον Οκτώβριο του 1827, είχε ξεκάθαρα τονίσει στον Willmot Hooper πως το ελληνικό έθνος απαρτίζουν όσοι από την άλωση της Κωνσταντινούπολης και εξής *δέν ἔπαυσαν ὁμολογοῦντες τήν ὀρθόδοξον πίστιν, και τήν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῶν λαλοῦντες, και διέμειναν υπό τήν πνευματικὴν ἢ κοσμηκὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐκκλησίας των, ὅπου ποτέ τῆς Τουρκίας και ἂν κατοικῶσι*²⁰.

Οι θέσεις του στον Πόρο είχαν ευνοϊκή απήχηση στους τρεις πρεσβευτές, οι οποίοι πρότειναν ως βόρειο σύνορο τη γραμμή Βόλου-Αρτας, αφήνοντας όμως έξω την περιοχή του Ολύμπου. Παρ' όλα αυτά οι Μ. Δυνάμεις επιδιώκοντας την υπονόμευση της εξωτερικής πολιτικής του Καποδίστρια, υπέγραψαν στο Λονδίνο πρωτόκολλο στις 4/16 Νοεμβρίου του 1828, με το οποίο παραχωρούνταν στην Ελλάδα μόνο η Πελοπόννησος και οι Κυκλάδες²¹.

Με αφορμή τις εξελίξεις αυτές πολλοί Έλληνες που η ιδιαίτερη πατρίδα τους είχε μείνει έξω από τα σύνορα του κράτους, έστειλαν αναφορές προς τον Κυβερνήτη εκθέτοντας τα δίκαια αιτήματά τους²². Ανάμεσά τους ήταν και οι Ολύμπιοι, οι οποίοι απευθύνθηκαν αρχικά στις 10 Οκτωβρίου του 1828²³ και εν συνεχεία στις 25 Μαρ-

λοπόννησον», *Πεπραγμένα Γ' Διεθνούς Κορητολογικού Συνεδρίου* (1975), τόμος Γ', και ο ίδιος, «Κρήτες πρόσφυγες εις την Πελοπόννησον επί Καποδίστρια», *Μνημοσίνη*, τ. Α', σσ. 41-70. Πρβλ. Πετρίδης, *ό.π.*

19. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Δ', σσ. 380-381.

20. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Α', σ. 190.

21. Πετρίδης, *ό.π.*, σσ. 222-223.

22. Πρωτοψάλτης, *ό.π.*, σ. 9 έπ.

23. Για την αναφορά αυτή κάνει λόγο ο Πρωτοψάλτης, *ό.π.*, σ. 11, αλλά το κείμενό της δεν

τίου του επόμενου χρόνου²⁴.

Η δεύτερη επιστολή των Ολυμπίων ήλθε αμέσως μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου στις 10/22 Μαρτίου του 1829, με το οποίο ως συνοριακή γραμμή αναγνωριζόταν η γραμμή Βόλου-Άρτας και έτσι στο ελληνικό κράτος θα ανήκαν η Στερεά Ελλάδα, η Πελοπόννησος, οι Β. Σποράδες και οι Κυκλάδες. Συγχρόνως προβλεπόταν κληρονομικός ηγεμόνας χωρίς τη γνώμη του ελληνικού λαού και δυσβάστακτος ετήσιος φόρος υποτελείας προς το Σουλτάνο²⁵. Για τους λόγους αυτούς το πρωτόκολλο δυσαρέστησε τους Έλληνες και ιδιαίτερα όσους δεν συμπεριλαμβάονταν στο ελεύθερο κράτος, ενώ προκάλεσε έντονα διαβήματα διαμαρτυρίας του Κυβερνήτη προς τις Δυνάμεις.

Δικαιολογημένα συνεπώς θορυβήθηκαν και οι Ολύμπιοι. Ο Καποδίστριας απάντησε προς τους αρχιερείς και προκρίτους αυτών στις 21 Ιουνίου του 1829²⁶, συμβουλευόντάς τους να μη βιάζονται, αλλά να έχουν υπομονή και εμπιστοσύνη στους χειρισμούς της ελληνικής κυβέρνησης, *ήτις όπότεν δυνηθή, και τὰς επιθυμίας σας θέλει προφθάσει, και πρώτη θέλει σὰς δείξει πὼς νὰ εὔρητε τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας*. Παράλληλα τους συνιστούσε να διατηρούν αγαθές σχέσεις με τους Τούρκους *κατὰ τὰς ἐνεστώσας περιστάσεις* και να μην εκφιάζουν τα πράγματα, γιατί θα απέβαιναν εις βάρος τους.

Το τελευταίο έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί η παραμικρή πρόκληση των Ελλήνων κατά των Τούρκων θα έδινε λαβή για αρνητικές εξελίξεις στο ελληνικό ζήτημα. Κάθε άστοχη ενέργεια θα μπορούσε να περιπλέξει τα πράγματα και μάλιστα σε μια πολύ κρίσιμη στιγμή. Θα πρέπει δε να προστεθεί ότι στην επιστολή του προέτρεπε επίσης τους Ολυμπίους να ελπίζουν στη δικαιοσύνη των συμμάχων αυτών. Ο ίδιος γνώριζε πόσο δύσκολες ήταν οι διαπραγματεύσεις με τις Δυνάμεις, από τις οποίες εξαρτιόταν ο διακανονισμός και η επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Εκνείτο όμως με προσοχή, γιατί πάνω απ' όλα τον ενδιέφερε η εξωτερική του πολιτική να είναι όσο το δυνατό αδέσμευτη από τις ξενικές επιταγές. Με την επιστολή του αυτή τους απαντούσε με κάθε ειλικρίνεια, δεν τους αποθάρρυνε, αλλά δεν τους έδινε και υπερβολικές ελπίδες. Μιλούσε συγκρατημένα και με σύνεση, η οποία άλλωστε διέκρινε κάθε κίνησή του.

Το ίδιο πνεύμα διέπνεε και τη δεύτερη επιστολή του προς τον Ολύμπιο καπετάνιο Διαμαντή²⁷, ένα μήνα αργότερα, στις 23 Ιουλίου του 1829²⁸. Με αφορμή τη σύγκληση της Δ' Εθνοσυνέλευσης στο Άργος, το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου, όπου ο Κυβερνήτης θα ζητούσε την έγκριση των μέχρι τότε πράξεών του, οι Ολύμπιοι έσπευσαν να του προσφέρουν την εξουσιοδότησή τους, δείχνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εμπιστοσύνη τους προς το πρόσωπό του, τον οποίο θεωρούσαν παντοδύναμο Μεσσία. Ο Καποδίστριας, εκτιμώντας ορθά τις περιστάσεις, τους τόνισε ότι η τύχη

έγινε δυνατό να βρεθεί στους φακέλους της Γενικής Γραμματείας των Γ.Α.Κ., όπου αντίθετα υπάρχουν οι αναφορές των Κυπρίων, τις οποίες και δημοσιεύει (ο Πρωτοψάλτης) στην προαναφερθείσα μελέτη του [σ. 11 έπ.]. Για την απάντηση του Καποδίστρια σ' αυτήν — προφανώς— την αναφορά κάνει λόγο ο ίδιος σε επιστολή του προς τους αρχιερείς και προκρίτους του Ολύμπου στις 21 Ιουνίου του 1829. [*Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Γ', σ. 148].

24. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Γ', σ. 148.

25. Πετριδης, ό.π., σ. 223.

26. Βλ. σημ. 24.

27. Για τον Ολύμπιο αγωνιστή Διαμαντή Νικολάου βλ. Ν. Κ. Γιαννούλης, «Θεσσαλοί αγωνιστές του 1821», *Θεσσαλικά Χρονικά* (Αθήνα), τ. 12 (1977-1979) και ανάτυπο, σσ. 155-158.

28. *Επιστολαί Καποδίστρια*, τ. Γ', σσ. 177-178.

της πατρίδας τους —όπως και όλης της Ελλάδας— δεν εξαρτιόταν από αυτόν, αλλά από τις Ξένες Δυνάμεις. Για το λόγο αυτό τους εφιστούσε την προσοχή, γιατί κάθε δική τους πρωτοβουλία θα χειροτέρευε τα πράγματα, ενώ τους επαναλάβαινε και τό- νιζε να διατηρούν αγαθές σχέσεις με τους Τούρκους.

Οι προσπάθειές του συνεχίσθηκαν, αλλά η δολοφονία του δύο χρόνια αργότερα ανέκοψε τις προσπάθειές του. Δεν είμαστε σε θέση, βέβαια, να προβλέψουμε τι θα είχε γίνει αν ζούσε περισσότερο και, στο συγκεκριμένο θέμα μας, τότε θα ενσωματωνόταν η περιοχή του Ολύμπου στην ελεύθερη ελληνική επικράτεια. Κρίνοντας όμως από τις μέχρι τότε ενέργειες και δηλώσεις του, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι εδα- φικές διεκδικήσεις της χώρας θα ικανοποιούνταν πολύ νωρίτερα από το 1912.

ANNITA N. ΠΡΑΣΣΑ

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΦΟΡΗΤΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΟΥ ΚΑΤΕΛΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΦΟΥΡΝΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Ο Θηβαίος ζωγράφος Φράγκος Κατελάνος¹, ό όποιος, όπως είναι γνωστό, δρα- στηριοποιείται καλλιτεχνικά στην Ήπειρο, στή Δυτ. Μακεδονία, στά Μετέωρα και στό "Άγιον Όρος, τήν ίδια περίοδο, κατά τήν όποία κινείται στό "Άγιον Όρος ό Κρη- τικός ζωγράφος Θεοφάνης, είναι γνωστός κυρίως ως καλλιτέχνης πού έργαστηκε στή διακόσμηση ναών και όχι ως καλλιτέχνης φορητών εικόνων.

Η έπιστημονική έρευνα μέχρι στιγμής έχει αποδώσει στόν Φράγκο Κατελάνο μόνο μία εικόνα του άγιου Δημητρίου πού βρισκεται στό Βυζαντινό Μουσείο Άθη- νών². Μία δεύτερη εικόνα, πού έχω έντοπίσει πρόσφατα στή μονή της Μεγίστης Λαύ- ρας στό "Άγιον Όρος, έχουμε τή γνώμη ότι μπορεί νά αποδοθεί με ασφάλεια στόν Φράγκο Κατελάνο. Πρόκειται για μία εικόνα της Συναξέως των Άρχαγγέλων (είκ. 1- 2), στήν όποία οι άρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ εικονίζονται όλόσωμοι και κρα- τούν σέ δόξα τόν Χριστό Έμμανουήλ.

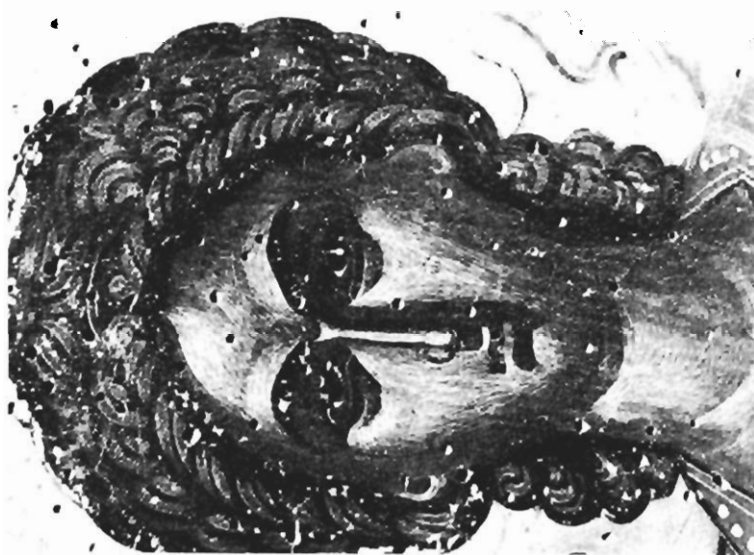
Ο φυσιογνωμικός τύπος των άρχαγγέλων, ή τεχνική αποδόσεως του προσώπου και της πτυχολογίας ανταποκρίνεται σέ τύπους και τρόπους της ζωγραφικής του Φράγκου Κατελάνου. Ειδικότερα οι άρχάγγελοι της εικόνας παρουσιάζουν στενή σχέση μέ τους άρχαγγέλους του παρεκκλησίου του άγιου Νικολάου της Λαύρας (είκ. 3), έργο ένυπόγραφο του Φράγκου Κατελάνου στά 1560³.

Η καλλιτεχνική συνάφεια ανάμεσα στήν εικόνα και σίς τοιχογραφίες του πα- ρεκκλησίου της Λαύρας επιτρέπει νά έντάξουμε τήν εικόνα στόν χρόνο της καλλιτε- χνικής δραστηριότητας του Φράγκου Κατελάνου στη Λαύρα και νά τήν χρονολο-

1. Για τό έργο του Φράγκου Κατελάνου βλ. Μ. Garidis, *La peinture murale dans le monde orthodoxe après la chute de byzance (1450-1600) et dans les pays sous domination étrangère*, Athènes 1989, σσ. 189-199, όπου και ή σχετική βιβλιογραφία.

2. Μ. Άσπρά-Βαρδαβάνη, «Μία μεταβυζαντινή εικόνα μέ παράσταση του άγιου Δημη- τρίου στό Βυζαντινό Μουσείο», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΙΓ' (1985-1986) 113-124, είκ. 6.

3. Βλ. σχετικά Α. Semoglou, *Le décor mural de la chapelle athonite de Saint Nicolas (1560). Application d'un nouveau langage pictural par le peintre thebain Frangos Katelanos, I-II*, Paris 1993-1994, II, είκ. 48β και 50α-β (διδασκαρική διατριβή).



Εικ. 2. Μονή Μεγίστης Λαύρας. Εικόνα
Συνάξεως τῶν Ἀρχαγγέλων (λεπτομέρεια).



Εικ. 1. Μονή Μεγίστης Λαύρας. Εικόνα
Συνάξεως τῶν Ἀρχαγγέλων.



Είχ. 3. Μονή Μεγίστης Λαύρας. Ὁ ἄρχων Γαβριήλ ἀπό τό παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου Νικολάου (1560).



Είχ. 4. Μονή Ζάβορδας. Ὁ ἀπόστολος Λουκᾶς, λεπτομέρεια ἀπό τμήμα ἐπιστυλίου μέ θέμα τή Μεγάλη Δέηση.

γήσουμε μέ ἀσφάλεια στά 1560⁴.

Ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, γνωστός κυρίως ἀπό τό ἐγχειρίδιο περί Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, πού συνέθεσε στά 1728-1733, ὑπῆρξε, ὅπως εἶναι γνωστό, ζωγράφος τοιχογραφῶν καί φορητῶν εἰκόνων, καί παράλληλα θεωρητικός ἔκφραστής τοῦ καλλιτεχνικοῦ ρεύματος ἐπιστροφῆς στήν τέχνη τῶν Παλαιολόγων⁵.

Πρόσφατα στή Μονή Καρακάλλου εἶχα τήν εὐκαιρία νά ἐντοπίσω στό τέμπλο

4. Μία ἄλλη εἰκόνα ἐπιστυλίου, πού προέρχεται ἀπό τό τέμπλο τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ζάβορδας καί στήν ὁποία ἀπεικονίζονται οἱ ἀπόστολοι Λουκᾶς, Ματθαῖος καί Πέτρος (εἰχ. 4) ἀποδίδεται ἀνεπιφύλακτα στόν Φράγκο Κατελάνο. Ἡ εἰκόνα, πού εἶναι πρῶμο ἐργο ἰψηλῆς καλλιτεχνικῆς ποιότητος τοῦ Θεβαίου ζωγράφου, συντηρήθηκε στό Μουσεῖο τῆς Καστοριάς, ὅπου εἶχα τήν εὐκαιρία νά τή δω καί νά συζητήσω τό πρόβλημα τοῦ καλλιτέχνη μέ τόν ἀείμνηστο συνάδελφο Σοτ. Κίσσα.

5. Γιά τό ἐργο τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ βλ. Μ. Χατζηδάκης, Ἑλληνες ζωγράφοι μετὰ τήν ἄλωση (1450-1830), Ἀθήνα 1987, σ. 276, ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία.

του καθολικού της Μονής την εικόνα της Συνάξεως τών Δώδεκα Ἀποστόλων (120x 92 εκ.), πού ἀποδίδεται στόν Διονύσιο τόν ἐκ Φουρνᾶ. Τήν εικόνα αὐτή, πού ἔγινε γνωστή ἀπό μνεία τοῦ Κοσμᾶ Βλάχου⁶, περιέργως νεότεροι ἐρευνητές, ὅπως ὁ Δημαρᾶς καί ὁ Ξιγγόπουλος⁷, ἀναφέρουν ὅτι δέν εἶχαν τήν εὐκαιρία νά ἀνεύρουν στή Μονή. Ἡ εικόνα αὐτή, ὅπως διεπίστωσα, εἶναι ἐνεπίγραφο ἔργο τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, ἀκριβῶς χρονολογημένη στά 1722⁸.

Μαζί μέ τήν εικόνα τών Δώδεκα Ἀποστόλων σώζονται στό τέμπλο της Μονής ἄλλες τρεῖς εἰκόνες, ἴδιων διαστάσεων μέ τήν προηγούμενη, στίς ὁποῖες ἀπεικονίζεται ὁ Χριστός Παντοκράτωρ, ἡ Παναγία Ὁδηγήτρια καί ὁ Ἰωάννης ὁ Προδρόμος. Οἱ εἰκόνες αὐτές, παρά τό γεγονός ὅτι δέν εἶναι ἐνεπίγραφες καί χρονολογημένες, ὅπως ἡ εικόνα της Συνάξεως τών Δώδεκα Ἀποστόλων, παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά μέ τήν εικόνα αὐτή.

Ἀπό καλλιτεχνική ἀποψη οἱ μορφές καί στίς τέσσερις εἰκόνες τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ της Μονής Καρακάλλου εἶναι ρωμαλέες, μέ σωματική εὐρύτητα καί ὄγκο καί ἐντάσσονται στήν τάση ἐπιστροφῆς στή ζωγραφική τοῦ Πανσέληνου, πού κηρύσσει στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. ὁ Διονύσιος⁹. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἡ εικόνα τοῦ Χριστοῦ, της Παναγίας καί τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀποτελοῦν πιστά ἀντίτυπα τών τοιχογραφιῶν τοῦ Πρωτάτου στό Ἅγιον Ὄρος, ἔργο πού ἀποδίδεται, ὅπως εἶναι γνωστό, στόν Πανσέληνο.

Ἡ εικόνα της Συνάξεως τών δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ χρονολογεῖται, ὅπως εἶπαμε, ἀπό τήν ἐπιγραφή πού φέρει στά 1722. Στίς ὑπόλοιπες τρεῖς εἰκόνες τοῦ τέμπλου πού ἀναφέραμε δέν ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐπιγραφή. Ὡστόσο ἡ ὀλοφάνερη καλλιτεχνική συνάφεια τών τριῶν αὐτῶν εἰκόνων μέ τήν ἐνυπόγραφη ἀπό τόν Διονύσιο τόν ἐκ Φουρνᾶ, ἀκριβῶς χρονολογημένη στά 1722, εικόνα τών δώδεκα Ἀποστόλων, ἐπιτρέπει νά θεωρήσουμε καί τίς τέσσερις εἰκόνες ἐνιαῖο χρονικά καλλιτεχνικό σύνολο τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, φιλοτεχνημένο στά 1722.

Ε. Ν. ΤΣΙΓΑΡΙΑΔΣ

6. Κ. Βλάχος, *Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί αἱ ἐν αὐτῇ μοναί καί οἱ μοναχοί πάσαι τε καί νῦν*, Βόλος 1903, σ. 168.

7. Α. Ξιγγόπουλος, *Σχεδιάγραμμα ἱστορίας καί θρησκευτικῆ ζωγραφικῆ μετά τήν ἀλωση*, Ἀθήνα 1957, σ. 315, ὑπόσημ. 4.

8. Στό κείμενο της ἐπιγραφῆς ἀναφέρεται: *Χεῖρ εὐτελοῦς Διονυσίου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀργάφων*.

9. Βλ. Ε. Τσιγαρίδας, «Οἱ τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ της Νέας Παναγίας Θεσσαλονίκης καί τό κίνημα ἐπιστροφῆς τοῦ 18ου αἰῶνα στήν παράδοση της τέχνης της «Μακεδονικῆς σχολῆς», στά *Πρακτικά τοῦ ΣΤ΄ Ἐπιστημονικοῦ συμποσίου «Χριστιανική Θεσσαλονίκη - Ὀθωμανική περίοδος 1430-1912. Β»*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 315-368.